

Posudek na disertační práci „Když zlost tančí, Basilejská Fasnacht a pražské Sametové posvícení“

Autorka disertační práce: Olga Cieslarová

Katedra: Katedra autorské tvorby a pedagogiky DAMU

Oponentka: Alice Koubová

Disertační práce Olgy Cieslarové s názvem „Když zlost tančí, Basilejská Fasnacht a pražské Sametové posvícení“ pojednává, jak již název napovídá, o karnevalovém, satirickém obřadu, který se po 150 let odehrává ve švýcarské Basileji pod názvem Fasnacht a od roku 2012 v přenesené a transformované podobě v Praze pod názvem Sametové posvícení.

Pozoruhodným faktem je, že autorka disertace je zároveň tou, která zkoumá pozadí, historii a principy švýcarského rituálu, a zároveň tou, která autorsky, prakticky a vytrvale vytváří podobu Sametového posvícení v Praze. Její přístup je z tohoto důvodu učebnicovým příkladem výzkumu, ve kterém se spojuje reflexe, analýza, umělecká tvorba, autorská iniciativa a soustavná, systematická občanská aktivita. Vzhledem k tomu, že všechny zmíněné aspekty jsou v autorčině případě na vysoké úrovni, má předložená disertační práce jedinečnou hodnotu a vyžaduje vyjádřit jí velké uznání a obdiv.

Samotný text disertační práce obsahuje několik kapitol. Autorka se nejprve věnuje teoretické reflexi jednotlivých hlavních aspektů karnevalu v současném evropském kontextu. Mezi analyzovaná témata patří transformace zlosti, funkce satiry, distance, téma emocionality, humoru, komična a masky. V následujících kapitolách se pak autorka věnuje podrobně vývoji Fasnacht, jejím historickým kořenům a vývojovým předělům, stále se opakujícímu procesu obnovování a zatuhávání, vývoji Fasnachtové masky a larvy, vztahu Fasnacht k sociálním skupinám v rámci basilejské společnosti, vztahu k tématu společenské agrese a následně způsobu, jakým bylo možné a nemožné se basilejským rituálem inspirovat v Praze. Autorčin výklad je přesvědčivý, systematický a čtivý, provází čtenáře nejdůležitějšími aspekty tématu. K diskuzi nad sepsaným textem bych proto ráda nabídla jen několik málo zcela konkrétních otázek

1. Jistým výkladovým klíčem pro disertaci je téma „transformace agrese“. Namísto pasivity a agresivní ventilace přetlaků navrhuje autorka chápat karneval jako transformaci zlosti do kultivované podoby. Připadá mi, že výklad na straně 15-16 je však až příliš redukovaný na jedinou možnost kultivace, kterou je karneval. Může mít transformace i zcela jiné podoby? Může se proměnit například v založení instituce, vstup do politiky, explicitní posilování etiky vlastní profese, aktivní rodičovství, aktivní existenci v rámci lokální komunity a podobně?
2. Velmi ráda bych diskutovala o ještě přesnější formě změny/transformace, kterou zmíněný karneval způsobuje, pokud jeho výslovným principem je žádnou (společenskou) změnu nevyvolat (proklamovaná neutilitárnost). Na str. 78 autorka mluví o tom, že ve Fasnacht nejde o to vyvolat impuls k „aktivnímu jednání“, ale pouze o vyjádření zájmu o veřejné dění. Na str. 23 píše o katarzi, jako o, zdá se, vědomém jádru a cíli události. Autorka sama užívá spojení „ke katarzi může dojít jen tehdy, když ...“ . Jde tedy ve Fasnacht o osobní, individuální katarzi? Na str. 25 mluví o obrození. Je, nebo není Fasnacht zdrojem nějaké změny? Je-li změna katarzní, zůstává následně neprojevena ve veřejném prostoru?

3. Z textu mi nebylo jasné, jak se v zážitku nošení larvy spojuje prožitek distance a transu. Je-li principem satirických obřadů distance vůči společenským událostem a jejich kritika a zažívá-li nosič larvy zároveň distanci vůči světu a larvě, tj. jistý druh osamoceního transu, jde mu o distancovanou kritiku společnosti, nebo spíše o jakési „vzdálení se všemu“ a spojení v transovní zkušenosti? Vůči čemu se nosič distancuje a s čím se v transu spojuje? Autorka mluví o osobním ponoření, samotě a usebrání nosičů larev. Zároveň nosiči prožívají prožitek radostného spojení s komunitou. Je jejich trans „komunitní“, nebo individuální? Podle tvrzení na str. 85 larva „svého nositele neproměňuje, nemá na něj žádný vliv“. To příliš nenahrává předchozím tvrzením o transu. Je možné toto upřesnit?
4. Na str. 26 autorka píše, že funkce smíchu je důležitá pro poznání světa. Vzniká zde opět otázka – kdo se v karnevalu směje a kdo poznává v karnevalu lépe svět? Performer v distanci? V transu? Přihlížejíci? A v jakém nastavení?
5. Je důležité, že ti, kteří se skrývají za larvou a prožívají svou katarzi, se pohybují veřejným prostorem? Je důležité, že pro svou osobní proměnu mají svědky v podobě diváků?
6. Rozdíl Basilej a Praha: V Basileji, jak píše autorka, jde o celoměstskou komunitní akci, která je v jistém smyslu součástí společenské „normality“ posilující mezilidské vazby (např. str. 28. Na str. 32 je dokonce označena jako náboženství Basileje). V Praze jde spíše o akci apelativní – aktivní vybraná („elitní“) část obce oslovuje majoritní pasivní veřejnost (včetně turistů) svým vystoupením tím, že naopak z „normality“ vystupuje. Jak tento rozdíl reflektovat, pokud jde o efekt a smysl obou rituálů? Kdyby se Sametové posvícení nekonalo v centru hlavního města, ale bylo by například akcí města Jindřichův Hradec, mohl by být duch posvícení bližší sebeobrobné funkci basilejské Fasnacht? Nebo je dlouhodobým záměrem pražského SP stát se celopražskou sebeobrobnou akcí?
7. Hierarchie – nehierarchie: ve výkladu Fasnacht hovoří autorka o nehierarchickém prožitku pospolitosti (společenský trans), který je zároveň kontrolován v podstatě tou nejarchaičtější formou autority, v podobě nedemokraticky ustavené Comité, která se nikomu nezodpovídá, rozdává peníze netransparentním způsobem a užívá postupy ekonomické cenzury proti svým vlastním kritikům. Jak by bylo možné tento paradox ještě detailněji vyložit, z hlediska antropologického? Je možné formulovat situaci pomocí pojmů inkluze a exkluze, vztahů moci a společenské dynamiky? Či pomocí paralely s náboženskými institucemi, kde je jasně ustavená hierarchie kombinovaná s rituály, ve kterých se proklamuje a prožívá nehierarchie? Autorka také mluví o „kolosu s pevnou a podrobnou strukturou“ (str. 44), což je v podstatě jiné slovo pro ustavenou hierarchii. Na str. 50 je vyložena hierarchie na základě hodnocení dechových orchestrů jako podřadných. Na str. 60 se ukazuje, že svobodu projevu (ve Wilde Fasnacht) si mohou dovolit ti „finančně stabilizovaní“ – je zde tedy přirozeně ustavována další, ekonomická hierarchie? Jedná se ve Fasnacht skutečně o nehierarchickou společenskou strukturu?
8. Str. 43: Basilejci prožívají Fasnacht jako radostný a hluboký prožitek společenství. Zároveň je však na str. 96 řečeno, že mladá generace o Fasnacht nejvíce zájem. Jaké společenství se tedy v rámci Fasnacht ustavuje a kým je prožíváno? Autorka mluví také o obrobných a rebelských prouděch – cítí se tyto lidé jako součást communitas?
9. Odhalování destruktivních sil společenství: z čeho vlastně plyne, že ten, kdo se rozhodne formou satiry na někoho poukázat, je v právu? Na str. 138 autorka trefně

upozorňuje na to, že katarzní obřad může poskytnout anonymitu i silám, které se chystají páchat nepravost. Emoční trans je, s ohledem na Brechta, který je v disertaci také zmíněn, jedním z nejošemetnějších nástrojů – může vést ke vznešené katarzi i mozek vymývající manipulaci. Máme nějaký klíč, jak hodnoty nesené různými katarzními veřejnými obřady, posuzovat?

Tato témata a otázky jsou spíše vedeny zájmem o vyložené téma, nežli důvodem k výrazné kritice dané práce. Práci celkově hodnotím jako nadprůměrnou a doporučuji ji k obhajobě pro získání titulu PhD.

20. března 2018

Alice Koubová